

DE ENE TEGEN VELEN

Bloed en kikker
 Mug en prikker
 Pest en puist
 Hagel druist
 Sprinkhaan, dikke duisternis
 Dood die 't eerst geboren is

FARAO'S, DE EGYPTISCHE KONINGEN, zijn in ons gedachtegoed Egyptische mannen. Maar de werkelijkheid is ingewikkelder. Cleopatra, het liefje van Julius Caesar, was vrouw, van Griekse afkomst en ook zij was farao. Na de verovering van Egypte door Alexander de Grote waren alle farao's van Griekse oorsprong. Eeuwen daarvoor waren er ook zwarte farao's. Het ten zuiden van Egypte gelegen Nubië bezette een eeuw lang het buurland. En nog weer eeuwen eerder had een van oorsprong Semitisch volk, de Hyksos, Egypte onder de voet gelopen. Hun strijdwegens waren een nieuw fenomeen. De Hyksos farao's gedroegen zich Egyptischer dan hun voorgangers, maar geliefd bij de Egyptenaren waren ze niet. In deze Hyksosperiode plaats ik Jozef. Helemaal zeker is dat niet, maar een paar argumenten pleiten daarvoor.

Jozef komt bij *Potifar, hoveling van de farao, het hoofd van de lijfwacht, een Egyptische man*, (Gen. 39: 1) in huis. Dat bijzinnetje lijkt zo logisch en we lezen er gemakkelijk overheen. Toch is het veelzeggend. Potifar is een Egyptenaar en bekleedt de functie van minister van veiligheid. Dan is de toevoeging 'een Egyptische man' toch overbodig? Dat is zeker waar, tenzij in Egypte de Egyptenaren het niet voor het zeggen hadden en destijds bezet werden door de Hyksos. De Egyptenaren zagen dan in Potifar een landverrader. Bovendien kon Jozef onder het Hyksosbewind gemakkelijker een bliksemcarrière maken. Zij hadden oog voor een vreemdeling met grote organisatorische capaciteiten. Zeker als die een Semitische oorsprong had. Als de Egyptenaren de machthebbers zouden zijn, dan was zo'n loopbaan veel moeilijker geweest. Zij achtten zichzelf namelijk superieur aan Semitische herdersvolken (Gen. 43: 32 en 46: 34). Ook de tijdperiodes van ca. vierhonderd jaar genoemd in 1Kon. 6: 1 en Hand. 7: 6 lijken te wijzen naar de tijd van overheersing door Hyksos.

Nadat de Hyksos verdreven waren, kwam er *een farao die Jozef niet gekend had*. Eigenlijk wordt er bedoeld dat deze farao Jozef niet wilde kennen omdat hij met de vijand had geheuld. Dit verklaart ook waarom het volk van de Hebreëen in de ogen van farao gedecimeerd moest worden en slavenarbeid moest verrichten. Het had immers relaties met de voormalige bezetters.

Nu waagt dit volk bij monde van een zekere Mozes mij, de farao, te vragen om hun god te mogen dienen in de woestijn. Die buikspreker van een Aäron beweerde: *De HEERE, de God van de Hebreëen, is naar ons toe gekomen. Nu dan, laat ons toch drie dagreizen ver de woestijn intrekken, opdat wij de HEERE, onze God,*

offers brengen (Ex. 3: 18). Hun god is een god van slaven en in geen positie om mij of mijn goden uit te dagen. Bij alle goden van Egypte, dat gaat nooit gebeuren.

EEN JAAR VAN MILIEURAMPEN IN EGYPTE

De vermeende milieurampen hebben duidelijk met elkaar te maken. Ecologisch is alles goed te verklaren. Door uitzonderlijke warmte en voedselrijkdom in de Nijl treedt 'algenbloei' op. Microscopisch kleine cyanobacteriën kleuren het water rood. 's Zomers wordt in Nederland soms het zwemmen in buitenwater verboden vanwege zo'n algenbloei. De uitbraak in Egypte is buiten alle proporties: alle zuurstof wordt aan het toch al giftige water onttrokken. Het gevolg is een massale vissterfte. Kikkers zijn beslist niet zeldzaam in de moerassige streken langs de Nijl. Zij ontvluchten de giftige wateren en zoeken een droger heenkomen op land. Hier vormen ze een plaag voor de dorpen en steden die daar liggen. Na een paar dagen sterven de kikkers en de lijkjes liggen te rotten. Doordat er geen kikkers meer zijn die de muggen in bedwang houden, is er na een poosje een explosie aan steekmuggen. Vliegen leggen eitjes in de dode kikkers en als deze eitjes uitkomen, ontstaat er een ware plaag die ziektes voor mens en dier met zich meebrengen. Het vee krijgt een vorm van miltvuur en veel vee bezwijkt. Bij mensen veroorzaken de steken van deze vliegen etterende zweren. Egypte staat er niet om bekend dat er veel regen valt, maar soms... en juist nu heb je zo'n hagelbui. Het gewas op het veld (gerst en vlas) gaat verloren. De natuur is van slag; door de regen zijn trekkende sprinkhanen uit de woestijn gekomen en worden door een zeldzame oostenwind de Nijldelta ingeblazen. Het basisvoedsel van de Egyptenaren vreten ze volledig op. De hete woestijnwinden hebben vrij spel op het kale land. De stofstormen uit de jaren dertig van de vorige eeuw in Amerika waren berucht, maar in Egypte is de duisternis te proeven. De bevolking is verzwakt en ten gevolge van de doorstane ontberingen sterven velen. Het volkje van de Hebreëen maakt gebruik van de situatie en vlucht. God? Ach, natuurlijke oorzaken toch? Of steekt er meer achter?

EXODUS 5

Mensen zijn hardleers. Dat geldt zeker voor mensen met macht. Men kan een dictator vertellen hoe en wat, maar hij gaat zijn eigen gang. Mozes vraagt netjes verloop om de Hebreëen vrij te geven om hun God te aanbidden. Gehoor krijgt hij niet. *Wie is de HEERE, naar Wiens stem ik zou moeten luisteren door Israël te laten gaan? Ik ken de HEERE niet en ik zal Israël ook niet laten gaan* (Ex. 5: 2). Farao daagt die onbekende God uit. De reactie van farao is er een van een absolute machthebber. Tegenstand wordt niet getolereerd. Het antwoord is nog meer onderdrukking en verzwaring van de dwangarbeid. De Hebreëen moeten zelf stro voor de tichelstenen van het land halen. Hierin zit een aanwijzing dat de graanoogst net voorbij was, dus zo rond april. De slaven leveren niet genoeg werk en zelfs de voormannen -ook slaven- worden afgeranseld. Gemor onder het slavenvolk kan niet uitblijven en richt zich tegen hun woordvoerders Mozes en Aäron. Mozes had gehoopt op een wonderbaarlijke redding door God, die hem en het volk niets zou kosten. Maar dat is niet wat God had beloofd. Opmerkelijk is dat Mozes en Aäron zelf niet afgeranseld werden na een audiëntie bij farao.

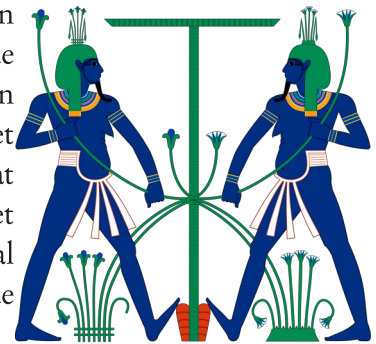
BIJ ALLE GODEN VAN EGYPTE

Farao vat het verzoek op als een persoonlijke aanval tegen hem. In zijn beleving tart Mozes hem. Op de achtergrond wordt een andere strijd gevoerd en Mozes weet dat. Het is niet tussen hem en farao. *En Ik zal aan al de goden van de Egyptenaren strafgerichten voltrekken, Ik, de HEERE* (Ex. 12: 12). Is dit te staven? Hiervoor zullen we de plagen aan Egyptische goden koppelen.

EXODUS 7: 7-25

Mozes wacht farao aan de oever van de Nijl op. Met de staf van Aäron wordt het water in bloed veranderd. Farao is niet onder de indruk. Een rode Nijl is een natuurverschijnsel. Bovendien kunnen zijn geleerden dat kunststukje ook. Heel het land is getroffen en die God van de Hebreëen valt zelfs Zijn eigen volk aan. Daarom is die God een theorie die farao niet nodig heeft. Hij reageert niet.

Hapy is de god van de Nijl. Als teken daarvan droeg hij waterplanten op het hoofd. De Nijl was de levensbrenger en daarom had Hapy borsten als een vrouw en een bolle buik. Samen met Khnum, Tauret en Nu moesten deze goden de Nijl beschermen. Dat konden zij duidelijk niet. Ook werd de Nijl het levensbloed van de god Osiris genoemd. Dit teken zal zich afgespeeld hebben in de meimaand als de waterstand op het laagste niveau is.

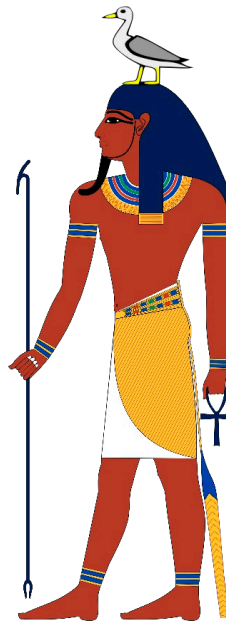
De Egyptische kalender kende drie seizoenen: eerst had je het overstromingsseizoen Akhet dat liep bij benadering van eind juli tot november. Akhet werd opgevolgd door het groeiseizoen Peret (oktober - februari) en de oogsttijd Sjemoe.

EXODUS 8: 1-13

Nederland, kikkerland? Dan Egypte helemaal! Kikkers komen daar zoveel voor dat het symbool voor het getal 100.000 de tekening van een kikkervisje is. Kikkers werden als heilige dieren beschouwd en brachten zegen. Het doden van kikkers was taboe. De godin Heket, godin van water en vruchtbaarheid, werd vaak met de kop van een kikker afgebeeld. Zij was de hoedster van het nieuwe leven en stond barendende vrouwen bij. Mozes en Aäron verschijnen voor farao en kondigen een kikkerplaag aan. In eerste instantie reageert farao niet. En als inderdaad de kikkers massaal de huizen binnendringen, kunnen zijn magiërs er ook nog meer aan toevoegen. Nu springen kikkers in het bed waar kinderen verwekt en geboren worden. Heket staat machteloos. Het wordt Farao nu toch te gortig en hij laat Mozes en Aäron ontbieden. Hij begint met zijn eisen op tafel te leggen: als de kikkers verdwijnen dan laat ik het volk gaan. Mozes maakt duidelijk dat dit niet een gewoon natuurverschijnsel is. Farao mag bepalen wanneer de plaag stopt. Op het aangewezen moment sterven de kikkers. Eerst zien en dan geloven, geldt voor farao niet. Hij weigert het volk te laten gaan. Deze plaag viel in juni-juli, enkele weken na de 'bloednijl'. In tegenstelling tot een god die het leven beschermt, stinkt het hele land naar de dood net als de 'stinkgoden' (Ez. 20: 7-8).

EXODUS 8: 16-19

De kikkers zijn dood en zonder verdere aankondiging komt de derde plaag. Luizen of knutjes; het is niet helemaal zeker welke stekende insecten bedoeld zijn. Geb was de god van het land. Egyptenaren waren proper, maar bij de priesters van Geb ging deze reinheid nog veel verder. Al het haar, zelfs de wenkbrauwen, werd geschoren om maar geen luizen te hebben. Wat nu gebeurt, is een vernedering van hun god. Uit het stof der aarde komen stekende insecten tevoorschijn. De priesters beginnen in te zien dat deze gebeurtenissen geen natuurlijke oorzaak hebben. Dit is de vinger van God, maar farao gaat niet in die opvatting mee. Hij geeft niet toe, ook al kunnen zijn raadslieden dit teken niet meer evenaren.

Er zit een opbouw in de plagen. Ecologisch vormen ze een natuurlijke keten, maar voor farao en zijn geleerden en priesters wordt duidelijk dat Mozes macht over de natuur heeft. De macht achter Mozes erkennen ze nog niet. De eerste drie plagen zijn tekens van macht. Het Egyptische volk zelf heeft nog geen schade geleden.

EXODUS 8: 20-32

Farao krijgt een kans de reeks plagen te stoppen. Nu is het God die de voorwaarden stelt: *als u Mijn volk niet laat gaan, zie, dan zal Ik steekvliegen op u, uw dienaren, uw volk en uw huizen afzenden*. En hij krijgt een dubbel bewijs dat deze plaag van de God van de Hebreëen komt. Ik zal Mijn volk ervan vrijwaren en uw volk niet. Morgen zal dit teken gebeuren. Farao slaat het aanbod af. Khepri, god van de insecten, wordt vaak afgebeeld met een mestkever als hoofd. Hij bleek niet in staat zijn volk, de Egyptenaren te beschermen. Weer begint farao te onderhandelen en komt met een gedeeltelijke concessie. Het volk mag gaan offeren, maar niet de grens overtrekken. Mozes komt met het argument dat culturele en godsdienstige verschillen tussen beide volken tot geweld zullen leiden en accepteert het voorstel van farao niet. Farao geeft schijnbaar toe. Het einde van de plaag is weer een teken van macht. De plaag suddert niet uit, maar komt op een duidelijk aangegeven moment ‘morgen’ tot een radicaal einde.

EXODUS 9: 1-7

Mozes en Aäron waarschuwen farao dat de volgende plaag een economische klap voor Egypte zal zijn. Een pest zal onder het vee huishouden. De godin Hathor wordt wel als een koegodin afgebeeld. Zij was de ‘moeder’ van de farao. De heilige Apisstier en Hathor waren niet opgewassen tegen de God van de Hebreëen. Als buitengewoon feit werd het vee van de Hebreëen niet ziek. Farao liet daar zelfs onderzoek naar doen. Maar farao heeft de logische wetenschappelijke denktrant losgelaten. Hij laat feiten voor wat ze zijn, ziet zijn mening als waarheid en hij liet

het volk niet gaan. In feite reageert hij niet meer op feiten. Een denker in complottheorieën van lang geleden.

EXODUS 9: 8-12

De volgende plaag, zo rond oktober, raakt de Egyptenaren zelf. Mozes en Aäron verschijnen weer voor farao. Ze gooien overgebleven as van verbrandingen en offers omhoog, de lucht in. Hiermee kondigen ze aan dat de Egyptenaren builen en zweren krijgen. Isis, de godin van genezing, was een zeer geliefde godin en beschermster van het leven. Zij bleek machteloos bij deze plaag. Ook Serapis en Thoth, goden van magie en genezing, konden hier niets aan veranderen. Zelfs de magiërs ontkwamen er niet aan en zaten onder de zweren. Ze konden en mochten in deze onreine staat niet eens bij farao komen. Maar farao gaf niet toe.

EXODUS 9: 13-35

God biedt farao opnieuw de mogelijkheid om de eer aan zichzelf te houden. Tenzij hij het volk laat gaan zal een regen van hagel en vuur de volgende plaag zijn. Zelfs tijdens de plaag is nog een ontsnapping mogelijk: als je de God van de Hebreëen serieus neemt, zoek je dekking. Farao geeft niet toe. Vervolgens steekt Mozes zijn staf uit naar de hemel waarop het hagel en vuur regent. Zowel Nut, godin van de hemel en moeder van veel andere goden, als stormgod Seth kunnen slechts machteloos toekijken naar dit geweld afkomstig uit hun domein.

Eindelijk erkent farao de macht van de God van Mozes en Aäron: *en zei tegen hen: Ik heb deze keer gezondigd. De HEERE is de Rechtvaardige. Ik daarentegen en mijn volk zijn de schuldigen.* We weten vrij zeker dat deze plaag in januari plaatsvond: Het vlas en de gerst waren platgeslagen, want de gerst stond al in de aar en het vlas in de knop. Ook hierin zit nog een stuk barmhartigheid van God. Vlas en gerst waren niet essentiële voedselbronnen. Vlas werd gebruikt voor kleding en gerst grotendeels voor het bereiden van bier. Farao beveelt Mozes te bidden om deze plaag te stoppen, daarna mag het volk vertrekken. Tijdens dit gebed stopt de hagel abrupt. *Toen de farao zag dat de regen, de hagel en de donder opgehouden waren, ging hij door met zondigen en maakte hij zijn hart onvermurwbaar, hij en zijn dienaren.* Ondanks een schuldbekentenis is er geen sprake van schuldbesef. Het volk mag niet gaan!

EXODUS 10: 1-10

Weer krijgt farao de kans zich te bekeren en weer weigert hij. Het zal in de maand februari zijn geweest. De belangrijke voedselbronnen: tarwe en spelt staan dan op het veld. Mozes kondigt een sprinkhanenplaag aan. De raadslieden smeken farao om toe te geven. Farao bindt gedeeltelijk in: *Gal Dien de HEERE, uw God!* Niet het hele volk krijgt mag gaan, alleen mannen mogen gaan. Daarop steekt Mozes zijn staf uit naar de hemel en verschijnen er sprinkhanen. Seth, god van woestijnen en winden is niet in staat de oogst te beschermen en de zwerm sprinkhanen ervan te weerhouden om de hele oogst op te vreten. Er dreigt hongersnood in Egypte. De opmerking dat de wind uit het Oosten kwam, laat zien dat dit een uitzonderlijke situatie is. De heersende winden in Egypte komen niet uit het Oosten.

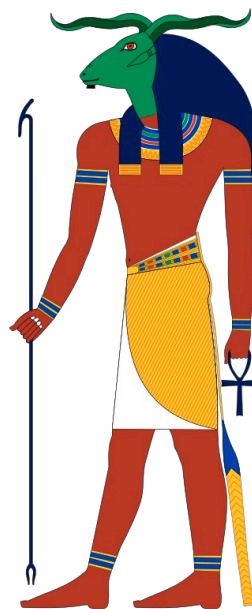
EXODUS 10: 11-28

Als Mozes zijn handen in de lucht steekt, valt een tastbare duisternis over het land. Duisternis in Egypte, in het land dat de zonnegod aanbidt. De zonnegod Ra was ook de ‘vader’ van de farao. Duisternis was een teken van rampen, oordeel en dood. In het duister is geen leven. Farao weet dat en zelfs zijn raadsheren wijzen hem daarop. Hij doet weer een concessie: *Ga en dien de HEERE. Alleen uw kleinvee en uw runderen moeten achterblijven. Uw kleine kinderen mogen wel met u meegaan.* Hij meent nog steeds met God te kunnen marchanderen en houdt de kop ervoor. Wie is de HEERE, naar Wiens stem ik zou moeten luisteren, had hij gevraagd. Hij heeft antwoord gekregen, maar hij kapt alle onderhandelingen af en verbrandt alle schepen achter zich. En de farao zei tegen Mozes: *Ga bij mij weg! Wees op uw hoede, dat u mij niet nog eens onder ogen komt, want op de dag dat u mij onder ogen komt, zult u sterven* (Ex. 10: 28). Hoogmoed en een bewuste keuze tegen God wordt hem noodlottig. Laconiek meldt Mozes dat dit inderdaad de laatste keer is dat ze elkaar zien.

EXODUS 11

In de eerste negen plagen toonde God Zijn overmacht over de goden, inclusief farao, van Egypte. Hij liet Egypte en Zijn volk Zijn macht zien. Zijn volk bleef hierbij passief. Bij de laatste plaag vraagt Hij van Zijn volk een actieve daad van geloof. Het volk krijgt de opdracht het feest van Pesach te vieren en het bloed van een geslacht lam aan de deurposten te strijken.

Een ram was heilig voor de aanhangers van Amon-Ra en Khnum. Khnum is een god met een ramskop. Het slachten van lammeren was een belediging voor deze goden. Op het eiland Elephantine dat aan de zuidgrens van Egypte in de Nijl lag, stond een tempel van Khnum direct naast een Joodse tempel. Het offeren van lammeren was de Egyptenaren een doorn in het oog. In het begin van de 5e eeuw voor Christus viel Egypte onder soevereiniteit van Perzië. Gedurende een tijdelijke afwezigheid van de Perzische machthebber vernielden Egyptische soldaten de Joodse tempel. Na de herbouw van deze tempel mochten bepaalde offers niet meer gebracht worden. Waarschijnlijk om de Egyptische gevoelens niet te kwetsen. De argumenten van Mozes om niet in Egypte te willen offeren sneden dus hout (Ex. 8: 26).

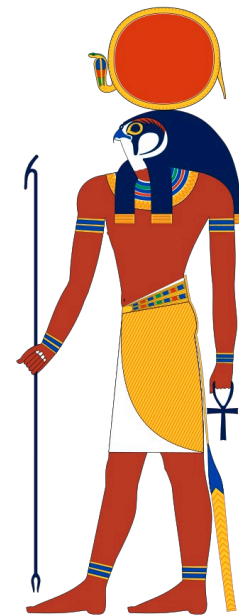

Het is volle maan, de 14e dag van de maand Nisan. Die nacht stierven de eerstgeborenen van Egypte. Zij waren de hoop en toekomst van hun familie, hadden het eerstgeboorterecht en kregen een dubbel deel van de erfenis. Onder deze druk geeft farao aanvankelijk toe. De Hebreëen moesten zien dat ze wegkwamen.

MOEST HET ZO?

Steeds weer kreeg farao de kans om in te binden. De steeds terugkerende woorden: maar de HEERE verhardde het hart van de farao worden wel zo uitgelegd dat farao niet anders kon. Volgens mij is dat niet geheel juist. De grondhouding van farao is anti-Israël: *Kom, laten wij er verstandig tegen optreden, anders zal het talrijk worden en, mocht het zijn dat er een oorlog uitbreekt, dan zal het zich ook bij onze vijanden aansluiten, tegen ons strijden en uit het land wegtrekken* (Ex. 1: 10). Farao handelt vanuit hoogmoed en eigenbelang. Hij is geen marionet (Ex 8: 15, 32). Deze houding zou je de grondhouding van alle mensen kunnen noemen: zelf beslissen over hoe je wilt leven (Rom. 1: 19, 9: 17, Ex. 9: 1, 12, 10: 20, 27).

De eerste drie plagen zijn tekenen van macht. Het zijn aanwijzingen dat de God van de Hebreëen machtiger is dan de Egyptische goden. De plagen zijn erg genoeg, maar de schade blijft beperkt. De volgende drie plagen tasten in steeds grotere mate de Egyptische economie aan terwijl God laat zien dat Hij Zijn volk beschermt. De daaropvolgende plagen raken de Egyptenaren lichamelijk en geestelijk. Hun goden en hun farao falen compleet. Maar nog steeds wil farao de feiten niet onder ogen zien. Hij drijft het op de spits en maakt een compromis onmogelijk: *want op de dag dat u mij onder ogen komt, zult u sterven* (Ex. 10: 28). Daarmee spreekt hij zijn eigen vonnis uit.

Israël was honderden jaren een slavenvolk in Egypte geweest. Dit had het moreel geknakt en het geloof dat hun God hen kon bevrijden was bijna uitgedoofd. Mozes moest het volk met tekens overtuigen. *Het volk nu geloofde. Toen zij hoorden dat de HEERE naar de Israëlieten omgezien had en dat Hij hun onderdrukking gezien had, knielden zij en bogen zij zich neer* (Ex. 4: 31). Het volk mocht daarom niet als een weggejaagde hond met de staart tussen de poten wegschuiven. Het moest ervaren dat God redt en beschermt, ook tegen schijnbaar oppermachtige goden van een 'Herrnvolk'. De Hebreëen zouden met opgeheven hoofden mogen vertrekken. Maar diep van binnen bleef het slavenhart toch kloppen.

INSCRIPTIES OP SARCOFAGEN

Het doden van de eerstgeborene lijkt nogal een heftige climax gezien de voorgaande plagen. De Egyptenaren hadden echter een traditie die een nacht beschreef waarop de 'eerstgeborenen' zouden omkomen. Honderden jaren voor de exodus beitelde stenhouders grafinscripties in piramides en sarcofagen die verwijzen naar een oordeel door een naamloze god. Eén van de teksten zegt over de overledene: *Ik ben hij die geoordeeld zal worden met 'Hem-Wiens Naam-Verborgen-Is' in die nacht van het doden van de eerstgeborene.* (Coffin Texts VI:178). Het Exodus-verhaal spiegelt deze tekst. In Exodus wordt duidelijk dat de naamloze God van

Israël die onbekende god is. Farao vraagt aan Mozes: 'Wie is de Heer, dat ik zijn stem gehoorzaam en Israël laat gaan? Ik ken de Heer niet' (Ex. 5: 2). Maar ook Mozes vraagt naar Gods naam (Ex. 3: 13). Het volk van Egypte en vooral hun goden worden uiteindelijk door God 'geoordeeld' in de nacht van het doden van de eerstgeborenen. Daarom moest de laatste plaag de dood van de eerstgeborene zijn. God gebruikte de tekst op deze Egyptische sarcofagen zodat de laatste plaag parallel liep met de Egyptische traditie. Egypte begreep hierdoor dat dit een goddelijk ingrijpen was. Of farao aan deze inscripties gedacht heeft...? Maar ook Mozes gaf een duidelijk signaal af: Ex. 4: 22-23 *Dan moet u tegen de farao zeggen: Zo zegt de HEERE: Mijn zoon, Mijn eerstgeborene, is Israël. Daarom zeg Ik tegen u: Laat Mijn zoon gaan, zodat hij Mij kan dienen. Maar u hebt geweigerd hem te laten gaan, zie, Ik zal uw zoon, uw eerstgeborene, doden.*

OPENBARING

Het is zeer verhelderend de 10 plagen naast de gebeurtenissen in het boek Openbaring te leggen; de parallellen zijn treffend. Ook de reactie van farao is terug te vinden in die van de mensen. Gebeurtenissen uit het verleden zijn een waarschuwing en een les voor de toekomst. Blijf van Mijn volk af en bekeer je. ■

The Ancient Egyptian Coffin Texts v1 Spells 1-354, R.O. Faulkner, 1973.pdf

Tekeningen van de goden door Jeff Dahl